

UDK 911.37:711.437(497.12)

MORFOLOŠKI TIPI VAŠKIH NASELIJ V SLOVENIJI*

Vlado Drozg**

Izvleček

Prispevek obravnava morfološke tipe agrarnih naselij v Sloveniji. Elementi, s katerimi so tipi skonstruirani, so: položaj objektov ob prometnici, medsebojni položaj objektov, razvejanost prometnic in ulični profil.

Ključne besede: naselje, morfologija naselij, tipologija naselij, Slovenija.

MORPHOLOGICAL TYPES OF RURAL SETTLEMENTS IN SLOVENIA

Abstract

This paper deals with morphological typology of rural settlements in Slovenia. Elements of typology are: situation of objects along the communication, situation of objects regarding each other, ramification of communication, and street's profile.

Key words: settlement, settlement morphology, settlement tipology, Slovenia.

* Prispevek je del raziskovalne naloge Morfologija vaških naselij v Sloveniji

** dr., Oddelek za geografijo, Pedagoška fakulteta, Univerza v Mariboru, 62000 Maribor, Koroška cesta 160, Slovenija

Uvod

Tipologija je v geografiji pogosto uporabljena delovna metoda. Poslužujemo se je zato, ker omogoča množico raznovrstnih elementov oz. njihovih značilnosti združiti v predstavljlivo in miselno obvladljivo število.

Slednje je primer tudi pri proučevanju naselij. Vendar tipologij, ki upoštevajo morfološke elemente, ni ravno veliko. Te, ki so, so starejše, iz 20 in 30-ih let. Pozneje je zanimanje za morfologijo naselij upadlo, zato je tovrstnih proučitev manj. V času obsežnih strukturnih sprememb, ki se odvijajo v nekoč agrarnih naseljih, postaja ta tematika ponovno aktualna. Povezuje se z urejanjem podeželja in prenovo vasi, pa tudi s poznavanjem naše kulturne zgodovine.

Doslej opravljene tipologije

V pregledani literaturi smo prepoznali tri različne pristope k morfološki tipologiji naselij. Prvi je ta, kakršnega je razvil A. Melik v razpravi *Kmetjska naselja na Slovenskem* (Melik 1933). Upošteva obliko tlorisa, razmestitev kmečkega doma in prometnic, je razvrstil naselja v vsem dobro poznane tipe, ki so jih kasneje uporabljali vsi raziskovalci kmetjskih naselij.⁷ Njegovi tipi označujejo predvsem tloris celotnega naselja, manj pa njegovo notranjo zgradbo. Zdi se tudi, da je Melikova tipologija hkrati prikaz oblik poselitve, ki se pojavljajo na območju Slovenije. V to skupino tipologij sodijo še dela Sidaritscha, Schmidta in Sharpa.

Drugi pristop smo razbrali v tipologiji A. Klaara, ki je za označitev mest in trgov uporabil obliko osrednjega tržnega prostora. Pri tipologiji ostalih naselij (vasi in zaselkov) pa je upošteval obliko tlorisa (gručasta, obcestna vas), način pozidave ob prometnici (eno in obojestranska pozidava) in obliko zazidanosti (linearna, lečasta, trikotna). Osnovni pomislek ob takšni razvrstitvi je odsotnost skupnega imenovalca oz. tistih elementov, ki bi bili zapopadeni v vseh tipih. Zaradi tega tipi po vsebinski plati niso enotni, kar otežuje objektivno razvrščanje.

S tretjim pristopom k tipologiji naselij imamo v mislih delo B. K.

⁷ glej npr. M. Mušič; S. Vilfan

Roberts *The Making of the English Village*. Avtor je izhajal iz oblike tlorisa, vendar je opredelil še dodatne elemente: stopnjo disperzije zazidave, osnovni vzorec zazidave (obcestni tip, gruča), stopnja pravilnosti, prisotnost zelenice (očitno gre za specifičen morfološki element angleških vasi), obzidanost zelenice in sestavljenost tlorisa (iz različnih oblik zazidave) (Roberts 1987, 25-30). Uporabljeni so številni elementi morfologije, ki jih je avtor s posebnim diagramom (koordinatnim sistemom) med seboj primerjal in kombiniral ter na ta način opredeljeval značilnosti posameznega naselja oz. njegovo pripadnost določenemu tipu.

Ker nobeden od navedenih pristopov ni v celoti ustrezal našim predstavam o "morfološkem tipu" naselja, smo poskušali dobiti jasnejše predstave o tem, kaj pojma tip in tipologija predstavljata, pa tudi o tem, s katerimi elementi bi lahko opredelili zgradbo in obliko naselij oz. ustrezen morfološki tip.

Pojma tip in tipologija

Tip je pojem, s pomočjo katerega stvari razvrščamo, združujemo. Bistveno se razlikujejo od pojma "razred" (oz. klasifikacija), ki se sicer uporablja za podobne namene. Razlika med njima je vsebinska.

Klasifikacija pomeni razvrščanje elementov v razrede, t.j. skupine z istimi ali podobnimi značilnostmi in vrednostmi. Odločilna pri tem je ena lastnost elementa, ki služi kot merilo za razvrščanje. Rezultat tega so npr. razredi naselij glede na število prebivalstva ali posamezne socio-ekonomske značilnosti. Takšno razvrščanje je včasih težko opravičljivo, še posebej, kadar med dvema razredoma obstaja vrsta vmesnih stopenj ali različic, ki jih lahko pripišemo obema sosednjima skupinama (npr. naselje je lahko bolj ali manj strnjeno, meje med različnimi stopnjami so težko določljive). Kot svetujeta C. G. Hempel in P. Oppenheim je v takih primerih koristno vpeljati novo kategorijo, ki ni merljiva oz. se je ne da stopnjevati na način, kot velja za razrede oz. klasifikacijo. Predlagata način, ki elemente razvršča po sorodnosti, po vsebini (Hempel & Oppenheim 1936, 2 in 31).

Razvrščanje sorodnih oblik, katerim so skupni bistveni elementi in

značilnosti, imenujemo tipologija. Gre za specifičen postopek, pri katerem predmetov ne razvrščamo na podlagi enega elementa ali ene značilnosti; elemente med seboj druži vrsta skupnih značilnosti. Iz tega izhaja, da moramo tip najprej opredeliti, skonstruirati. Tip je idealizirana predstava obravnavane stvari, je miselni konstrukt, ki v naravi kot tak ne obstaja (Granö 1973, 4). Pri tem je nadvse pomemben sam princip, po katerem predmete združujemo v tipe. V njem se namreč razkriva osnovni namen tipologije ter izbor elementov, katere uporabljamo za opredelitev tipa. Kot pravi Schirmacher je poglobljena značilnost in hkrati cilj tipologije, da raznovrstne in več- dimenzionalne lastnosti predmetov zreducira na eno dimenzijo, ki pa je enako pomembna kot prejšnja večpomenskost (Schirmacher 1978, 425)

Za tipologijo velja, kot je zapisal J. Z. Granö, da oblikuje enote (tipe), kakršne pri raziskovanju potrebuje (Granö 1973, 5). Geografski tipi potemtakem niso nekaj trdnega, enkratnega in nespremenljivega. Tudi ne obsegajo celotne vsebine obravnavanega pojava, ampak samo tisti del, ki odgovarja namenu raziskave.

S pojmom tip se povezuje bistvo predmeta, zaradi česar je tipologija pomensko globlja od klasifikacije.

Opredeleitev morfoloških tipov naselij

Izbir relevantnih elementov je ključnega pomena pri vsaki tipologiji. Kot smo že omenili, je pri tem bistven namen raziskave oz. vsebina, ki jo želimo s tipologijo obseči. Namen pričujoče tipologije je prikazati regionalne razlike v zgradbi in obliki naselij.

Pri opredeljevanju tipov izhajamo iz morfoloških elementov, ki sestavljajo naselje. Med tistimi, ki najbolj ponazarjajo zgradbo in obliko naselij, so po našem mnenju naslednji:^{*}

- položaj objektov ob prometnici
- medsebojni položaj objektov
- razvejanost prometnic
- ulični profil.

* Več o tem glej Drozg 1992

Z njimi lahko sestavimo tipe, ki odgovarjajo različnim oblikam morfologije.

Tudi formiranje tipov je stvar kritične presoje. Biti morajo dovolj vsebinski - izražati morajo bistvo raznovrstnosti predmetov in hkrati pomenske razlike med njimi. Njih število bi naj bilo pregledno in obvladljivo. "Tipologija vsebuje logično in oblikovno komponento", pravi Schirmacher (1978, 425).

Izhodišče za določevanje tipov sta predstavljal dve skupini oz. obliki razmestitve objektov:

- razmestitev objektov v gruči
- razmestitev objektov v nizu.

Morfološko pričevalna je tudi razlika med:

- posamič stoječimi objekti in
- zgradbami, ki se držijo druga druge.

Pri tem je odločilen ulični profil, torej razmestitev hiš ob prometnici, ne pa povezanost oz. ločenost stanovanjske (kmečke) hiše in gospodarskega poslopja v notranjosti parcele. Z vključitvijo omrežja prometnic, ki ima dve glavni obliki:

- osnovna in
- razvejana prometnica,

vsebinska tipov obsega najpomembnejše elemente morfologije.

Poudariti je potrebno, da pri tej tipologiji ni merodajen tloris, temveč način razmestitve objektov ter zasnova prometnic. Slednje je pravzaprav zajeto tudi v tlorisu, vendar v tlorisu "navznoter", njegovi notranji členitvi in povezavah med morfološki elementi.*

Opredelili smo 6 tipov:

- a. gruča posamič stojećih objektov ob razvejanih prometnicah
- b. gruča posamič stojećih objektov ob osnovni prometnici
- c. gručasto razporejene skupine objektov ob razvejanih prometnicah
- d. gručasto razporejeni nizi objektov ob osnovni prometnici
- e. nizi posamič stojećih objektov ob razvejanih prometnicah
- f. nizi posamič stojećih objektov ob osnovni prometnici

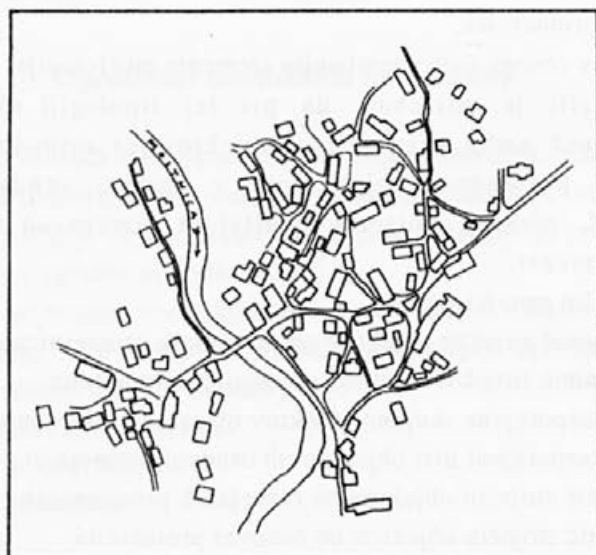
* Za razliko od Melikove tipologije, ki sloni na "navzven" pojmovanem tlorisu.

a. Gruča posamič stoječih objektov ob razvejanih prometnicah

Zgradbe so razmeščene v na zunaj nedoločljivem redu, saj med njimi ne obstaja na hitro razpoznaven način razmestitve. Njihov položaj je raznosmeren, kar pomeni, da se položaj enega objekta ne ravna po položaju sosednjega. Hiše so nekako na kupu, zazidava je običajno strnjena. Takšni razmestitvi objektov odgovarja razvejan sistem prometnic oz. komunikacijskih poti. Naselje je prepredeno s prometnicami, vendar je hierarhija prometnih poti neizrazita. Obstaja sicer glavna prometnica, na katero se navezuje množica stranskih, vendar je le-ta v zasnovi naselja slabo razpoznavna. Veliko je stranskih in poljskih poti, ki so v različnih smereh spleljane med zgradbami.

Ulični profil ni enoten, objekti so na različne načine postavljeni ob prometnici. Je ne omejujejo, neenotna je tudi razdalja med zgradbo in prometnico. Tudi prometnice niso enotnih dimenzij. Glede na postavitve objektov so ponekod širše, drugod pa hišni vogal sega v prometno pot.

Zgradbe stojijo posamič. Predvsem velja to za stanovanjske hiše, gospodarska poslopja so samo v nekaterih primerih združena z njimi. (predvsem kadar gre za obliko iztegnjenega doma) (sl. 1).

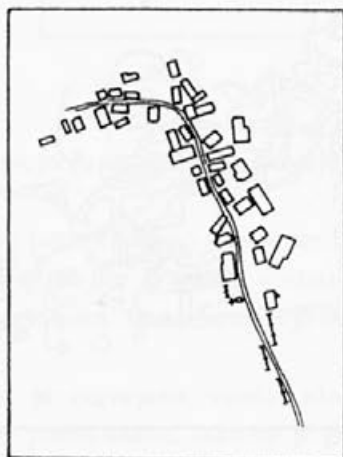
Sl. 1: Stara Fužina

b. Gruča posamič stojećih objektov ob osnovni prometnici

Pri tem tipu predstavlja prometnica ogrodje, na katerega se navezujejo sicer gručasto razmeščeni objekti. Zgradbe stojijo posamič, njihov položaj pa ni istosmeren, čeprav tudi ni tako raznosmeren kot pri prejšnjem tipu. Zaznavno je, da so zgradbe v različnih smereh in na različnem, neenotnem načinu postavljene ob prometnico. Nekatere jo omejujejo z daljšo, nekatere pa s krajšo fasado. Tudi ni nujno, da je osnovna prometnica samo ena. Lahko jih je več (v tem primeru se stekajo k središču), vendar je način razmestitve objektov ob vseh prometnicah enak.

Razvejanost prometnic je bistveno manjša kot pri prejšnjem tipu. V glavnem se od osnovne prometnice cepijo stranske poti, ki vodijo do posameznih kmečkih hiš ali na polje. Stranskih poti, ki bi bile speljane med hišami, pri tem tipu ni. Tudi vzdolžni ulični profil ni enoten.

Objekti so gručasto razporejeni ob prometnici, vendar ne v obliki niza (med seboj niso enako oddaljeni, niti se položaj enega ne navezuje na položaj sosednjega). Takšni razmestitvi objektov bi morda odgovarjala označba "gručasti niz" ali "široki obcestni tip" (sl. 2).

Sl. 2: Vavpča vas

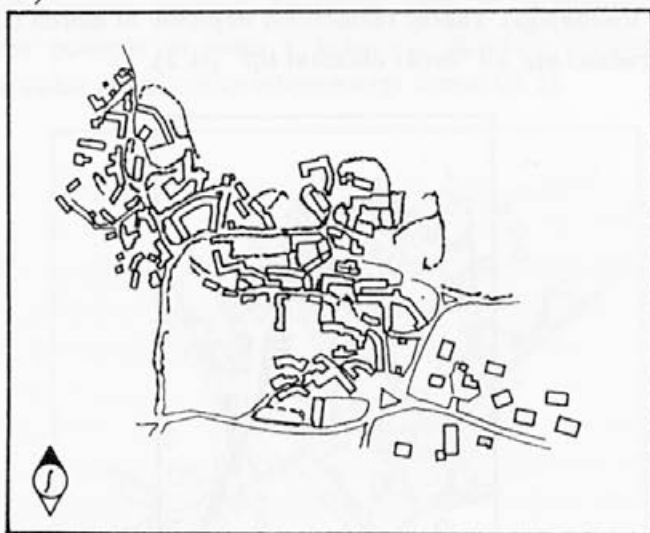
* Ta termin je uporabil že Vurnik, ki je ločil ozki in široki obcestni tip vasi (Vurnik 1926, 99)

Značilnosti tega tipa bi lahko v veliko primerih označili kot premalo izrazite. Opaziti je, da so zgradbe gručasto razmeščene okoli osnovne prometnice tam, kjer je taka prilagojenost reliefu. Po drugi strani je pogosto vprašljiva razmejitev med obravnavanim tipom in razmestitvijo objektov v nizu. Ta tip ima v mnogih primerih značaj prehodnega. Morda je s tem upravičenost obstoja tudi utemeljena.

c. Gručasto razporejene skupine objektov ob razvejanih prometnicah

Zgradbe pri tem tipu ne stojijo posamič, temveč se jih po nekaj drži skupaj in tako oblikujejo niz objektov. Nizi so zaokroženi in zaprti ter tvorijo kmečko gospodarstvo oz. "stavbni otok". Skupine nizov so gručasto razmeščene. Tudi v tem tipu je mreža prometnic zelo razvejana, naselje je prepredeno s prometnimi potmi.

Zgradbe omejujejo prometnico, prečni ulični profil je zato enoten. Različna širina prometnic in množica križišč sta nadaljnji pomembni značilnosti (sl. 3).

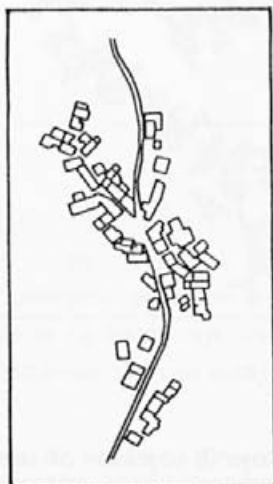
Sl. 3: Kobjeglava

d. Gručasto razporejeni nizi objektov ob osnovni prometnici

Tudi pri tem tipu se zgradbe držijo druga druge in tvorijo bolj ali

manj premočrten niz. Nizi objektov so gručasto in raznosmerno razporejeni po naselju. Značilna je istosmernost objektov, enoten ulični profil - vzdolžni in prečni, stavbe so postavljene tako, da omejujejo prometnico. Ta je poljaven prostor, saj ima še funkcijo dvorišča.

V nekaterih primerih obstaja jasno zasnovana osnovna prometnica, od katere se cepijo stranske poti, ali pa je več enakovrednih prometnic. Celotno naselje je strnjeno, gosto pozidano (sl. 4).

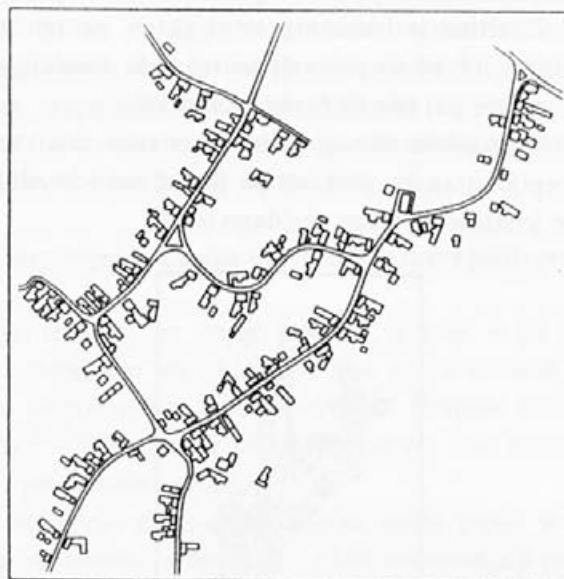

Sl. 4: Medana

e) Nizi posamič stoječih objektov ob razvejanih prometnicah

Razmestitev v nizu pomeni, da so stavbe med seboj enako oddaljene, da so postavljene istosmerno ter si sledijo v vrsti. Razmeščene so na eni ali na obeh straneh prometnice. Je ne omejujejo in so enako oddaljene od nje.

Prometno omrežje je razvejano, vendar hierarhija ni izrazita. Vse ceste so glede na ulični profil enake, tako da je glavno prometnico samo na podlagi morfoloških elementov težko ugotoviti. Razvejanost prometnic je pri tem tipu drugačna, kot pri ostalih. Gre za enakovredne prometnice, ki se cepijo oz. stekajo, tvorijo krožne poti, zanke ... Malo je stranskih poti, slepih ulic ipd. (sl. 5).

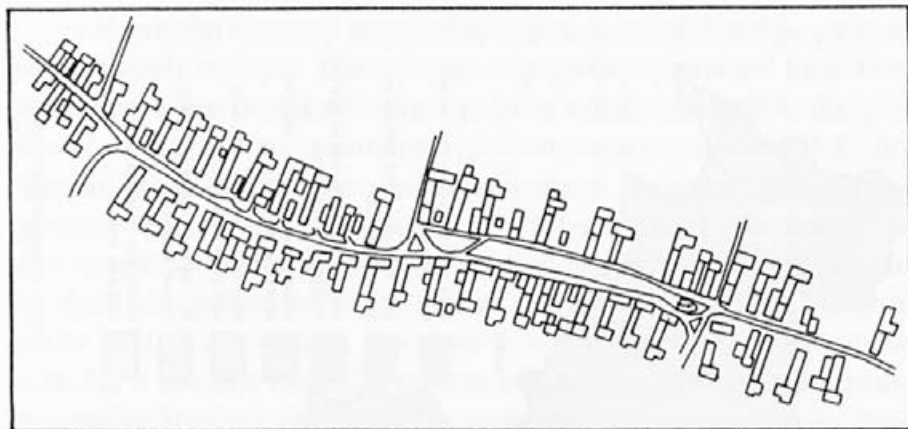

Sl. 5: Filovci

f) Nizi posamič stojećih objektov ob osnovni prometnici

Ta tip je v bistvu podoben prejšnjemu, le da je prometnica ena, osnovna. Značilna je razmestitev objektov v nizu, ki je praviloma v cellem naselju enaka. Objekti so postavljeni enosmerno, enoten je ulični profil (vzdolžni in prečni), obzidani sta lahko obe strani prometnice. Zgradbe ne omejujejo prometnice, ampak so od nje različno oddaljene (čeprav enako v posameznih območjih, kjer se ta tip pojavlja). Prometna mreža ni razvejana, saj se od osnovne prometnice cepijo le poljske poti, ki pa niso obzidane (to postajajo šele v zadnjem času).

Najbližji temu tipu je tip gruče posamič stojećih objektov ob osnovni prometnici. Vendar obstajajo med njima tudi pomembne razlike: predvsem je za obravnavan tip značilen niz, ki se pojavlja v celotnem naselju, kar pri drugem tipu ni vedno primer. S tem je povezan tudi istosmeren položaj objektov, ki je v nizu doslednejši kot v gruči. Tudi oddaljenost od prometnice je pri tem tipu bolj enotna (sl. 6).

Sl. 6: Mihovci

Ne bo odveč, če ob tem dodamo še izkušnjo Roberta (1987, 24 in 32), ki pravi, da se noben sistem ne more v celoti izogniti dvoumjem in doseči popolnosti, ki bi obsegala prav vse elemente. Tudi Kretschmer (1955, 401) je ugotavljal, da je tip kategorija, katere jedro je jasno, čvrsto, njegove meje (npr. pri razmejevanju) pa so manj določene oz. trdne.

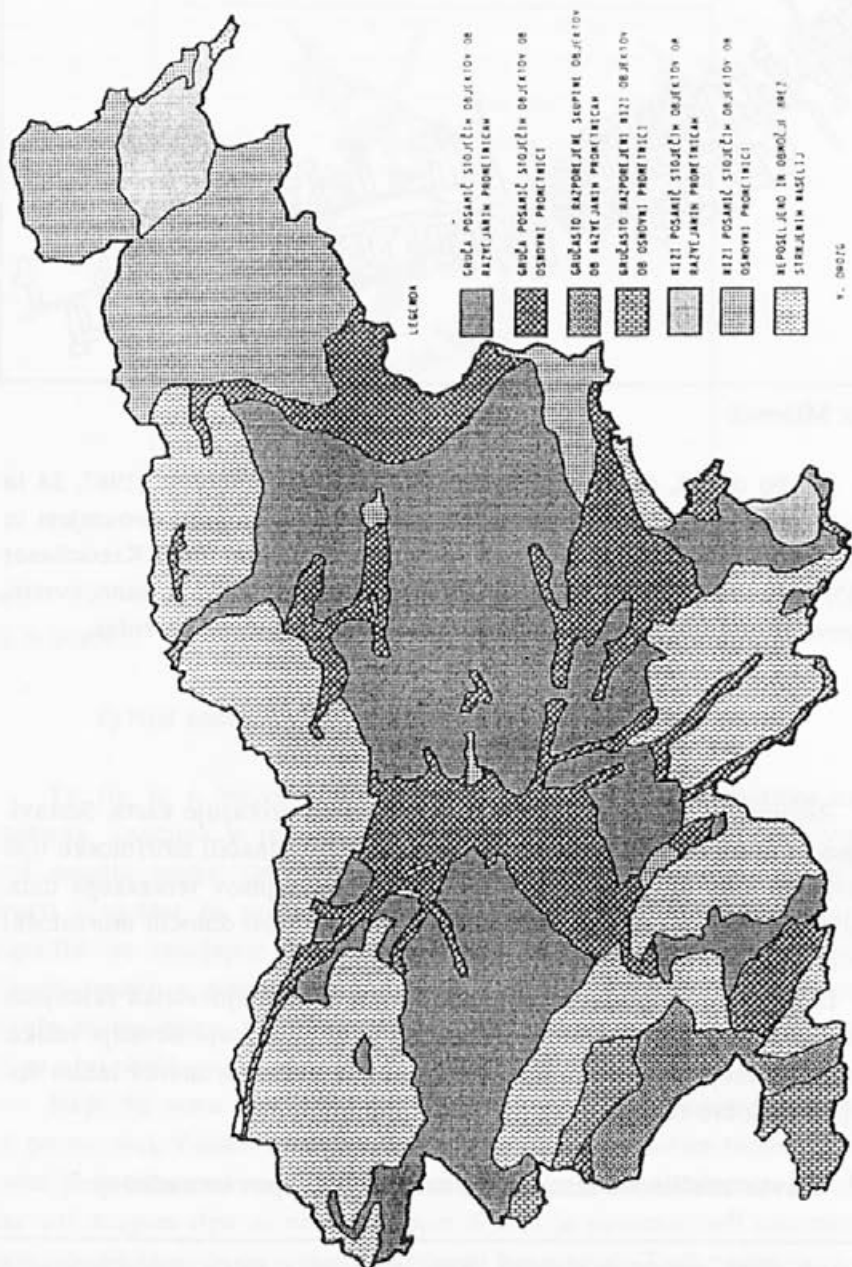
Regionalna razprostranjenost

Regionalni prikaz morfoloških tipov naselij prikazuje karta. Sestavili smo jo tako, da smo na karti merila 1 : 250.000 označili morfološke tipe naselij, ki smo jih razbrali iz TTN 1 : 5000 in zapisov terenskega dela. Pregledali smo vse sekcije topografskih kart in tako določili morfološki tip več kot 1200 naselijem.

Iz razmestitve lahko razberemo, da tipi zavzemajo velika sklenjena območja. Upoštevati je sicer potrebno, da je stopnja posploševanja velika. Vendar so meje med posameznimi območji v večini primerov lahko določljive in dobro razpoznavne.

Glavne značilnosti razmestitve morfoloških tipov so naslednje:

* Zaradi dolgih nazivov morfoloških tipov, jih bomo v nadaljevanju označevali z a, b, c, d, e, f po vrstnem redu, kot so naštet v preglednici.

Razprostranjenost morfoloških tipov vaških naselij

- V vzhodni Sloveniji se pojavljajo tipi a, b, e in f. Tip f je, po karti sodeč, najbolj razširjen. Znotraj njega se pojavljajo posamezni kraji, ki so blizu tipu e (na Dravsko-Ptujskem polju in v Krško-Brežiški kotlini) ter tipu a oz. b (predvsem centralne vasi v Slovenskih goricah in Halozah). Vendar ta odstopanja niso tako obsežna, da bi jih lahko opredelili kot posebno območje. Tip e je verjetno najbolj "panonska" oblika naselja, saj se v drugih delih Slovenije ne pojavlja. Naselja v Beli krajini in Prekmurju sicer niso povsem istovetna, vendar tudi ne toliko različna, da bi ju lahko ločili v dva različna tipa. Tipa a in b se pojavljata na prehodnem območju v osrednjo Slovenijo. Razlike med značilnostmi tipa b v vzhodni in osrednji Sloveniji sicer obstajajo, vendar prevladujejo podobnosti. Zato jih v tem prikazu nismo mogli dovolj utemeljeno ločiti.

- V osrednji Sloveniji prevladujeta tipa a in b. Predvsem v vzhodnem delu osrednje Slovenije, t.j. v Posavskem hribovju in delu Dolenjske, se ta dva tipa močno prepletata, kar pa je lahko posledica reliefnih oz. lokalnih razmer. V zahodnem delu osrednje Slovenije - v Ljubljanski kotlini, Škofjeloškem in Idrijsko-Cerkljanskem hribovju, je razmejitev med obema tipoma lažje določljiva. Pri podrobnejši tipologiji bi bile razlike med tipom a, npr. v zahodnem delu Škofjeloškega hribovja in vzhodnem delu Posavskega hribovja, že močno očitne. Podobne variante tega tipa smo zasledili tudi na Dolenjskem. V ravninskih predelih osrednje Slovenije se mestoma pojavlja tip f.

- V zahodni Sloveniji se pojavljajo tipi a, b, c in d. Najbolj razširjena tipa sta c in d. Zanimivo je, kot je ugotovil že Ilešič (1948, 241), da pravih občestnih vasi na Primorskem ni. Med starimi naselji nismo niti v enem primeru prepoznali tipa f, tip b pa se pojavlja samo lokalno (Renške dobrove) in na prehodnih območjih v osrednjo Slovenijo. Podobno velja tudi za tip a, ki je razširjen samo v tistem delu zahodne Slovenije, ki ima že visokogorske značilnosti.

Takšna regionalna razmestitev ni slučajna, saj dejavniki, ki neko stvar oblikujejo ali vzpostavljajo, puščajo na tako oblikovani celoti sledove svojega delovanja. Tako se izkaže, da se razmestitev morfoloških tipov v grobem ujema z reliefnimi enotami. Opazne so naslednje zveze:

- tipa a in b se pojavljata v hribovitem svetu in dolinah,
- tip c na nizkih kraških planotah,

- tip d v flišnih gričevnatih pokrajinah,
- tip e na ravninah v panonskem svetu,
- tip f v terciarnem gričevju severovzhodne Slovenije, na ravninah in širokih dolinah.

To je le okvirna shema, ki potrjuje domnevo, da je morfologija agrarnih naselij odvisna tudi od naravnih razmer. Znotraj sheme obstaja veliko primerov, ki odstopajo od te posplošitve, kar kaže na to, da naravne razmere nikakor niso edini element, ki določa zgradbo in obliko naselij.

Izrazito je sovpadanje tipov naselij in naravnih razmer na Primorskem. Tip c je omejen na Kras, na sosednjih flišnih pokrajinah pa je razširjen tip d. Tip b se pojavlja v Brkinih (nizko hribovje) ter na Renskih dobravah, kar pa je verjetno posledica vpliva stavbarstva iz sosednjih pokrajin - Notranjske in Goriške. Podobno sovpadanje med tipi naselij in pokrajinskimi značilnostmi obstaja tudi v Soški dolini in okolici, kjer prevladuje tip a.

V osrednji Sloveniji, kjer prevladujejo gorovja, hribovja, doline in polja, se pojavljajo tipi a, b in f. Na Gorenjskem in v Ljubljanski kotlini je sovpadanje morfoloških tipov in pokrajinskih enot razpoznavno. Presečna pa, da kljub obsežnim ravninam (Sorško polje, Kamniško-Bistriška ravan) ni več naselij tipa f, temveč prevladuje tip b. Tip f se pojavlja samo lokalno. Podobno lahko ugotovimo tudi v Savinjski dolini in Celjski kotlini.

Na Dolenjskem in Notranjskem se razmestitev tipov približno ujema z izoblikovanostjo površja. Predvsem na Dolenjskem se tipa a in b močno prepletata. V kraških podoljih (po Meliku) prevladujejo naselja iz tipa b, na vmesnem hribovitem svetu pa so v večini naselja, ki pripadajo tipu a. Izjema je Pivka. Vendar so tod naselja že precej "mediteransko" modificirana, zaradi česar so bližje tipu a kakor b.

V vzhodnem delu osrednje Slovenije, v Posavskem hribovju, blejski kotlini in na Koroškem, se razmestitev morfoloških tipov v grobem prav tako ujema s pokrajinskimi enotami. V hribovitem svetu prevladuje tip a, v dolinah pa b.

V vzhodni Sloveniji se povsod v ravninah pojavlja tip f. V Novo-meški kotlini je najpogostejši tip b, ki pa proti vzhodu prehaja v tip f.

Bolj ko je svet odprt proti Panonski nižini, bolj pogost je ta tip. Tip f se pojavlja tudi v gričevju. Zdi se celo umestno ločiti nižinsko in gričevno varianto tega tipa. Tam, kjer gričevje prehaja v hribovje (npr. gozdnate Haloze, deli Kozjanskega), tip f preide v tip b.

Na skrajnem vzhodnem delu Slovenije se pojavlja tip e, ki je posebna različica "ravninskega" tipa. Podobna so tudi naselja v delu Bele Krajine. V ostalem delu Bele Krajine prevladuje tip a, kar, upoštevaje značaj površja, odstopa od prej postavljene sheme.

Razmestitev morfoloških tipov naselij se v grobem ujema tudi s kulturnozgodovinskimi območji Slovenije.* Posamezni tipi se pojavljajo samo v določenih delih Slovenije.

Tipa c in d obstajata samo na Primorskem, v območju mediteranske kulture. Tudi panonskemu kulturnemu krogu je lasten tip e in delno tudi f. Nenazadnje sta tudi v srednjeevropskem kulturnem prostoru najbolj razširjena tipa a in b, kar je nedvomno določena posebnost.

Med kulturnimi območji obstajajo obsežna prehodna območja, kjer ena oblika izgublja značilnosti in pridobiva poteze sosednjega območja.

Na meji med mediteranskim in srednjeevropskim kulturnim območjem ima nekaj pokrajin tak prehodni značaj. Naselja v dolini Soče, Breginjskem kotu in delu Trnovskega gozda, imajo gručasto razmestitev objektov, kot je značilno za vasi v bližnjem sredo- in visokogorju, vendar so objekti združeni, kar je povsem mediteranski element. Med prehodnimi pokrajinami so tudi Brkini. Kulturnozgodovinsko so še del Mediterana, kar kaže način razmestitve objektov in tip hiše, zasnova naselij pa je bližje kontinentalnim (srednjeevropskim) oblikam.

Med panonskim in srednjeevropskim kulturnim območjem je prehodni pas veliko širši. Obsega najzahodnejši del Slovenskih goric, kjer imajo naselja in hiše poteze, podobne sosednjim iz predalpskega hribovja. Prehodno območje je tudi pas med Dravinjskimi goricami (zahodni del), vzhodnim delom Kozjanskega in Krško kotlino. Na tem območju se prepletata tipa a in b z f.

Prehodni značaj ima še del zahodne Bele Krajine in jugovzhodno obrobje Gorjancev, kjer so naselja veliko bolj podobna tistim v Novomeški kotlini kakor bližje ležečim na kraškem ravniku.

* Pojem je pojasnjen v že omenjeni raziskovalni nalogi.

Razmestitev morfoloških tipov vaških naselij kaže določeno skladnost, vsaj na regionalni ravni, s pokrajinskimi (reliefnimi) enotami in kulturno-zgodovinskimi območji. V tem je ena od bistvenih potez pokrajinske pestrosti slovenskega podeželja, ki govori o tem, da je nekdanji človek gradil in oblikoval naselja ob upoštevanju lokalnih razmer in tradicije. Danes se tak vtis zmanjšuje, blede.

Prikazani morfološki tipi so morda nostalgija za izgubljajočim, predvsem pa so poziv po regionalno diferenciranih načelih za gradnjo in oblikovanje naselij.

Literatura

- Drozg**, V., 1992: Morfologija vaških naselij v Sloveniji. - IGU 1992 (tipkopsis)
- Granö**, J.G., 1973: Geographische Ganzheiten. - Das Wesen der Landschaft, Darmstadt.
- Hempel**, C. G. & P. **Oppenheim**, 1936: Der Typusbegriff in Lichte der neuen Logik. Leiden
- Ilešič**, S., 1948-1949: Kmečka naselja na Primorskem. - Geografski vestnik, Ljubljana
- Klaar**, A., 1937: Die Siedlungs- und Hausformen des Wienerwaldes.- Deutsches Archiv für Landes und Volksforschung, Berlin
- Kretschmer**, E., 1955: Körperbau und Charakter. - Berlin
- Melik**, A., 1933: Kmetska naselja na Slovenskem. - Geografski vestnik, Ljubljana
- Mušič**, M., 1947: Obnova slovenske vasi. - Celje
- Schmidt**, J., 1928: Siedlungsgeographie Kärntens. - Klagenfurt
- Sharp**, T., 1946: The Anatomy of the Village. - Harmondsworth
- Sidaritsch**, M., 1925: Geographie des bauerlichen Siedlungswesens im ehemaligen Herzogtum Steiermark. - Graz
- Vilfan**, S., 1980: Kmetska naselja. - Zgodovina agrarnih panog I, Ljubljana
- Vurnik**, S., 1926: Slovenska kmečka hiša. - Ilustrirani Slovenec II, Ljubljana

MORPHOLOGISCHE TYPEN DER AGRARSIEDLUNGEN IN SLOWENIEN

Zusammenfassung

Der Beitrag behandelt morphologische Typen der Agrarsiedlungen in Slowenien. Elemente, mit denen die Typen konstruiert sind berücksichtigen:

- die Lage der Objekte entlang der Strassen
- gegenseitige Lage der Häusern
- Verzweigung der Strassen
- Strassenprofil

Definiert sind 6 Typen:

1. Haufen der einzeln stehenden Häusern an verzweigten Strassen
2. Haufen der einzeln stehenden Häusern an der Hauptstrasse
3. Haufenartig angeordnete Gruppen von Objekten an verzweigten Strassen
4. Haufenartig angeordnete Reihen von Objekten an der Hauptstrasse
5. Reihen der einzeln stehenden Häusern an verzweigten Strassen
6. Reihen der einzeln stehenden Häusern an der Hauptstrasse

[The following text is extremely faint and largely illegible. It appears to be a list of references or a detailed text, but the characters are too light to transcribe accurately. It contains several lines of text, possibly including names and dates, but they are not discernible.]